

نورالله خوئی

کتاب گرانسنگ «بغية النبلاء في تاريخ كربلاء» تأليف مورخ عالی مقام سيد عبدالحسين بن علي کلیدار آل طعمه (۱۲۹۹-۱۳۸۰ق) است. این اثر با تحقیق سيد عادل کلیدار (که تعلیقات وی در پایین صفحات آمده) در چاپخانه «الارشاد» بغداد در قطع وزیری، در ۲۱۶ صفحه با مقدمه مختصری از نویسنده و با فهرست‌های گوناگون به سال ۱۹۶۶م (برابر با ۱۲۸۷ق و ۱۳۴۵ش) منتشر شده که از این کتاب در کتابخانه‌های معتبر از جمله کتابخانه حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی رحمته الله چندین نسخه موجود می‌باشد. مؤلف در مقدمه کتاب علت تدوین آن را علاقه‌اش به علم تاریخ و عشق به وطن و بیان کردن حوادث و وقایع شهر و مسقط الرأس خود و نبودن کتابی جامع در شأن و منزلت کربلا بیان کرده و نام آن را «بغية النبلاء في تاريخ كربلا» یعنی خاسته اهل فضل در تاریخ کربلا نام نهاده است.

نویسنده پس از مقدمه‌ای مختصر، تاریخ و جغرافیای کربلا را از گذشته دور تا قرن ۱۳ هجری بررسی کرده و در این باب ابتدا به معانی لغوی و اصطلاحی کربلا پرداخته و یادآوری کرده که در اوایل و پیش از فتوحات اسلامی جز در اندک مواردی، جایگاهی برای کربلا در تاریخ ذکر نشده و آنچه به کربلا تاریخ بخشیده، حادثه جانگداز واقعه طف یا روز عاشورا در روز جمعه، دهم محرم الحرام سال ۶۱ هجری بود که نام کربلا را در آفاق و انفس منتشر کرد.

نویسنده سپس به ورود جابر بن عبدالله انصاری در بیستم صفر همان سال اشاره و به بحث و بررسی آن پرداخته و به ملاقات وی با امام سجاد (علیه السلام) اشاره کرده است.

با این وصف، در قرن اول هجری در کربلا نشانی از آبادی نبود. با این که شیعیان و محبان اهل بیت، دوستدار زندگی در کنار مرقد مطهر بودند، ولی از ترس سلاطین بنی امیه نمی توانستند در آن جا ساکن بشوند.

حائر حسینی میان سال‌های ۲۳۶ تا ۲۴۷ هجری مورد تعرض متوکل عباسی قرار گرفت. متوکل دستور داد سربازان دور مرقد مطهر را محاصره کنند تا مانع زیارت زائرین امام شود. از طرفی دستور داد تا قبر مطهر را ویران کنند و زمینش را شخم بزنند و آب بر آن جاری سازند، ولی از معجزه امام (علیه السلام) آب در اطراف مرقد منور به گردش درآمد و قبر مطهر را فرانگرفت.

وقتی متوکل عباسی به دست پسرش منتصر در سال ۲۴ هجری کشته شد، عمران و آبادانی در کربلا آغاز شد. اولین علوی که در آن سکنا گزید، «تاج‌الدین ابراهیم مجاب» از اولاد امام موسی بن جعفر (علیه السلام) بود که در سال ۲۴۷ شروع به ساختن بازار و منازلی در کربلا نمود. در سال ۳۷۰ هجری «عضدالدوله آل بویه» مرقد مطهر را زیارت کرد و عطیایی را به حرم مطهر اهدا نمود.

مورخ بزرگوار بعد از این مباحث به تاریخ کربلا در قرن ۱۳ پرداخته و وقایع و حوادث آن را بررسی کرده که از جمله آنها حادثه حمله وهابی‌ها در سال ۱۲۱۶ قمری می‌باشد. در این سال وهابیان به کربلای معلا حمله و به قتل و غارت در آن مکان مقدس پرداختند. از حوادث دیگر، حادثه «مناخور» بود که در عهد داوود پاشا در سال ۱۲۴۱ قمری به وقوع پیوست و تا سال ۱۲۴۵ ادامه داشت. داوود پاشا وقتی دید دولت عثمانی ناتوان شده و بسیاری از دست‌نشانگان عثمانی از جمله محمدعلی پاشا در مصر و علی‌پاشا در آلبانی استقلال یافته‌اند، به استقلال عراق طمع ورزید و برای رسیدن به این هدف، شروع به ساختن ساختمان‌ها، مساجد، تکایا و احترام به علما کرد و سپس مردم را به بیعت خود فرا خواند. همه شهرها بیعت کردند، مگر شهرهای حله و کربلا. وی برای تسلیم کردن این دو شهر، سپاه

عظیمی را به فرماندهی سرپرست اصطلب خود (مناخور) روانه حله کرد و این شهر را تصرف نمود. سپس به کربلا روی آورد و آن را ۱۸ ماه در محاصره قرار داد، ولی نتوانست آن را فتح کند. سرانجام پس از چهار سال، نقیب کربلا را اسیر و در بغداد زندانی کرد. از دیگر حوادث قرن ۱۳ حادثه نجیب پاشا در سال ۱۲۹۳ در کربلا اشاره کرد.

نویسنده پس از شرح حوادث و وقایع کربلا در قرن ۱۴، به وصف حائر حسینی می پردازد و می نویسد: آنچه که مسلمانان را به کربلا جلب می کند، وجود قبر مبارک حسین علیه السلام، فرزند رسول الله صلی الله علیه و آله و برادرش عباس بن علی علیه السلام و قبور اصحاب و یاران ایشان می باشد.

در بخشی دیگری از کتاب به ساختمان حرم و ضریح مطهر و اماکن اطراف آن می پردازد. نویسنده به دفن اجساد مطهر توسط طایفه بنی اسد اشاره کرده، می نویسد: بنی اسد سه حفره کردند. یکی را برای امام حسین و علی اکبر علیه السلام و دومی را برای شهدای بنی هاشم و آخری را برای سایر شهدا... ممکن نشد که جسم مطهر امام علیه السلام را یک دفعه از زمین بردارند؛ چرا که جسد مطهر امام علیه السلام قطعه قطعه شده بود. پس آن را روی بوریایی قرار دادند و اطراف آن را گرفته و به محل دفن رساندند. طایفه بنی اسد پس از دفن ان اجساد پاک، علاماتی را روی قبور گذاشتند که این علامت ها تا مدت ها پابرجا بود.

از مطالب دیگر کتاب، معرفی نهرهای کربلاست که آنها را بدین ترتیب شمرده است: اول نهرین که این دو نهر شاخه ای از رود فرات است؛ دوم علقمه؛ سوم نینوا؛ چهارم نهر غازانی، منسوب به غازان خان که از قبایل مغول بود و پس از سقوط عباسیان بر عراق حکومت می کرد؛ پنجم نهر سلیمانی یا حسینه.

پس از بررسی نهرها به جایگاه طف اشاره کرده و به بیان روستاهای کربلا که هنگام ورود امام علیه السلام آباد بودند، می پردازد. این روستاها عبارتند از: نینوا و غاضریه؛ شفیة؛ عقر؛ نوایس.

نویسنده درباره برخی از بزرگان و نقیبان کربلا سخن گفته و به شرح حال مختصری از آنان پرداخته و سپس به مصادر و منابع آنان اشاره کرده است. آن بزرگواران عبارتند از آقایان:

۱. محمد عابد، مدفون در جوار احمد بن موسی شاه چراغ در شیراز؛ ۲. تاج الدین ابراهیم مجاب معروف به «رد السلام» و این لقب به این سبب بوده که وقتی وارد مقام امام حسین علیه السلام می شود عرض می کند: السلام علیک یا ابا عبدالله و صدایی می شنود که: «علیک السلام یا ولدی»، از آن زمان معروف به رد السلام می گردد؛ ۳. ابوفائز محمد خامس؛ ۴. سید احمد ثانی؛ ۵. سید طعمه

اول؛ ۶. سید طعمه دوم؛ ۷. سید طعمه سوم؛ ۸. سید نعمت‌الله؛ ۹. سید یحیی ضیاء‌الدین نقیب الاشراف؛ ۱۰. سید درویش؛ ۱۱. سید علی ثالث (متوفای ۱۳۱۸ق)؛ ۱۲. سید عبدالحسین.

سپس اخباری درباره حائر حسینی و زائران آن در عصر عباسی از کتاب امالی شیخ طوسی و مطالبی را از مصادر دیگر درباره حائر امام علیه السلام بیان کرده، در آخر ملحقات و استدراک کتاب را نقل می‌کند. در ملحق اول به تعمیرات حرم مطهر و نام ۲۷ تن از آنان اشاره می‌کند و در ملحق دوم مصادر و منابع فارسی کتاب را که نزدیک به ۲۳ مصدر است را بیان می‌کند. در ملحق سوم هشت نسخه خطی عربی را که نویسنده در کتاب از آنها بهره برده، بیان می‌کند و در ملحق چهارم فهارس را آورده که عبارتند از: ۱. فهرست اسامی کتاب‌ها؛ ۲. فهرست اعلام؛ ۳. فهرست اماکن و بلدان. سپس به استدارک صفحاتی که سهواً از کتاب جا افتاده، و در پایان به جدول خطا و صواب، در سه صفحه اشاره شده است. متأسفانه این اثر با آن که از منابع و مآخذ خوبی بهره برده، ولی فاقد دسته‌بندی و فصل‌بندی می‌باشد و از یک نظم مطلوب برخوردار نمی‌باشد. با این که چندین فهرست برای اثر در نظر گرفته شده، ولی به سبب متراکم بودن، فهرست مطالب ندارد.

برای آشنایی اهل فضل و کمال با این اثر نفیس، ابتدا زندگی‌نامه مختصر این عالم ربانی را مرور خواهیم کرد و در پایان به گوشه‌ای از سرفصل‌ها و مطالب اصلی کتاب اشاره می‌کنیم.

نویسنده «بغیة النبلاء»

سید حسین بن علی بن جواد بن سلمان بن درویش بن احمد کلیددار آل طعمه موسوی فائزی حائری. وی از خاندان آل طعمه، از قدیمی‌ترین خانواده‌های علوی است که ابتدا به «سادات فائزی» معروف بودند و بعد به «آل طعمه» معروف شدند. از این خانواده، بزرگان بسیاری برخاستند؛ از جمله آنها صاحب «بغیة النبلاء» می‌باشد که در سال ۱۲۸۹ قمری در کربلای حسینی پا به عرصه وجود نهاد و بعد از گرفتن عطر و بوی کربلا در دامن پرمهر پدر که خازن حرم حسینی و نقیب و کلیددار آن بود، پرورش یافت. او تحصیلات خود را نزد اهل فضل زمان خود گذراند و ادیبی توانا و مورخی بلندمرتبه و عالمی جلیل گردید. در مراحل اخلاقی نیز از مرتبه بالایی برخوردار بود.

وی پس از پدر بزرگوارش در سال ۱۳۱۸ قمری کلیدداری و تولیت حرم مطهر حسینی را

بر عهده گرفت و این سمت را تا سال ۱۳۴۳ قمری در دست داشت. به سبب علاقه وافر به علوم تاریخی و فلسفه و مطالعه و تحقیق، کتابخانه عظیمی را در کربلا بنا نهاد که کمتر ادیب و دانشمندی در کربلا از آن بهره‌مند نشده بود. متأسفانه این کتابخانه بزرگ در سال ۱۳۳۳ قمری در شورش «حمزه بیگ» در آتش فتنه سوخت و از میان رفت. شیخ آقابزرگ تهرانی، صاحب کتاب گرانسنگ «الذریعه» درباره وی می‌فرماید:

«وی از رفقا و دوستان سید حسن صدر و بنده بود. نوشته‌های خود را با ما در میان می‌گذاشت.» وی مردی متقی و پرهیزکار بود و در اثر علاقه به مطالعه، به‌ویژه در تاریخ و فلسفه، پس از کناره‌گیری از تولیت آستان مقدس، به مطالعه و تحقیق روی آورد. جایگاه والای علمی وی از آثاری که نام آنها در ذیل آمده، آشکار است:

۱. بطون قریش؛ ۲. تاریخ آل طعمه الموسویین؛ ۳. ادیان العرب فی الجاهلیة؛ ۴. تاریخ المعاهد العلمیة فی الاسلام؛ ۵. تاریخ المدن المقدسة؛ ۶. قریش فی التاريخ؛ ۷. تاریخ کربلاء الکبیر؛ ۸. ترجمه حیاة ابی طالب؛ ۹. نشأة الادیان السماویة؛ ۱۰. حالة العرب الاجتماعیة فی الجاهلیة فی التاريخ؛ ۱۱. الادیاء العلوین فی العصر العباسی؛ ۱۲. نشأة الدولة العقلیة التي اسسها محمد بن مسیب؛ ۱۳. معجم المدن و الانهار التاريخیة فی العراق؛ ۱۴. بغیة النبلاء فی تاریخ کربلاء؛ ۱۵. تاریخ کربلا فارسی و ...
- عاقبت پس از عمری خدمت به آستان مقدس امام حسین علیه السلام روح بلند و ملکوتی اش در ۱۲ شوال ۱۳۸۰ قمری پرواز کرد و جسمش در جوار حرم مطهر و در یکی از حجره‌های صحن مطهر حسینی آرام گرفت. پس مراسم تشییع و تدفین، مجالس سوگواری در کربلا به احترام وی برپا گردید. روحش شاد و یادش گرامی باد!

۱. با استفاده از: آقابزرگ تهرانی، نقباء البشر، ج ۳، ص ۱۰۵۸ - ۱۰۵۹؛ سلمان آل طعمه، معجم رجال الفكر و الادیب فی کربلا، ص ۱۱۵ - ۱۱۶؛ کاظم عبود الفتلاوی، المنتخب من اعلام الفكر و الادیب، ص ۲۱۶؛ آقابزرگ تهرانی، الذریعة، ج ۳، ص ۲۸۰؛ عاملی، مستدرک اعیان الشیعه، ج ۵، ص ۲۵۹ - ۲۶۰؛ صائب عبدالحمید، معجم مورخی الشیعه، ج ۱، ص ۴۴۲ - ۴۴۳؛ حمید مطبعی، موسوعة اعلام العراق فی قرن العشرين، ج ۳ ص ۱۴۶؛ تراث کربلا، سلمان آل طعمه، ص ۹۳ - ۹۴، ۲۱۶ - ۲۱۹.